

ВПЛИВ ОДНОВІСНОГО ТИСКУ НА ДВОПРОМЕНЕЗАЛОМЛЕННЯ КРИСТАЛІВ ТГС З ДОМІШКОЮ L-ВАЛІНУ

В.Й. СТАДНИК, Ю.І. КІРИК, І.М. МАТВІЙШИН

УДК 537.226, 548
© 2010

Львівський національний університет ім. І. Франка
(Вул. Кирила і Мефодія, 8, Львів 79005; e-mail: vasylstadnyk@ukr.net)

Досліджено температурні й баричні залежності двоприменезаломлення Δn_i кристалів тригліцинусульфату (ТГС) з домішкою L-валіну. Встановлено, що внесення домішки L-валіну приводить до послаблення температурної залежності Δn_i кристалів ТГС. Встановлено, що Δn_i достатньо чутливе до дії одини-сних тисків. Визначено баричні коефіцієнти зміщення точки ФП $\partial T_c / \partial \sigma_m$.

треоніну [2] змінює показники заломлення n_i та Δn_i кристалів ТГС.

У цій роботі досліджено вплив домішки L-валіну та одновісного механічного тиску на дисперсію та температурні зміни Δn_i кристалів ТГС.

L-валін – амінокислота, що відрізняється від гліцину групою C-(CH₃)₂ [3]. Для домішкових кристалів ТГС виявлено зміну доменної структури залежно від часу спонтанного старіння [4]. Для всіх домішкових кристалів ТГС характерні поля зміщення, вплив яких подібний до зовнішнього поля, так що зразок стає монодоменим, а доменна структура стає фіксованою [5].

1. Вступ

Введення домішки у сегнетоелектричний кристал ТГС приводить до зміни його оптичних властивостей. Так, показано, що введення домішок аланіну [1] і L-

2. Результати вимірювань та обговорення

На рис. 1 зображено дисперсію Δn_i чистих і домішкових кристалів ТГС, виміряних інтерференційним методом за відомою методикою [6]. Як видно, введення домішки суттєво змінює абсолютну величину Δn_i , не змінюючи при цьому характер дисперсії $|\partial \Delta n_z / \partial \lambda| > |\partial \Delta n_x / \partial \lambda| > |\partial \Delta n_y / \partial \lambda|$. Двоприменезаломлення домішкового кристала зменшується в Z- і Y- напрямках: $\Delta n_z^C - \Delta n_z^L = 7,87 \cdot 10^{-3}$ і $7,58 \cdot 10^{-3}$, $\Delta n_y^C - \Delta n_y^L = 4,42 \cdot 10^{-3}$ і $7,6 \cdot 10^{-3}$ для $\lambda = 300$ нм та $\lambda = 700$ нм відповідно. В X-напрямку виявлено зміну знака двоприменезаломлення порівняно з чистим кристалом ТГС: $\delta(\Delta n_x) = \Delta n_x^C - \Delta n_x^L = -1,88 \cdot 10^{-3}$ і $+1,31 \cdot 10^{-3}$ для $\lambda = 300$ нм і $\lambda = 700$ нм відповідно.

Виявлено, що за кімнатної температури при $\lambda \sim 349$ нм Δn_i чистого і домішкового кристала ТГС стають рівними між собою $\Delta n_x^C = \Delta n_x^L = 0,07861$. Оскільки з температурою Δn_x домішкового кристала зменшується набагато повільніше, ніж чистого, то при зниженні температури точка $\Delta n_x^C = \Delta n_x^L$ буде зміщатись у бік більших довжин хвиль. Подібну ситуацію було виявлено у кристалі ТГС з домішкою L-треоніну. Зрозуміло, що введення домішки різного вагового складу у кристал ТГС приведе до чисельних змін n_i і Δn_i , а наявність точки рівності Δn_i в певних

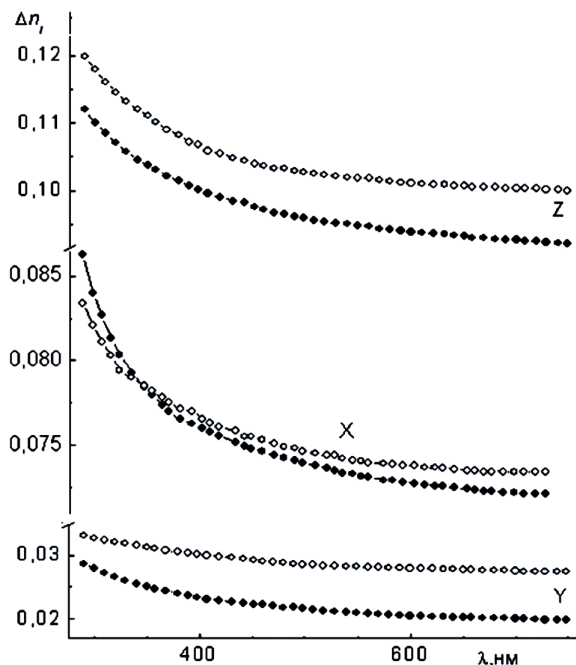

Рис. 1. Двоприменезаломлення чистого (світлі точки) і з домішкою L-валіну (темні точки) кристалу ТГС

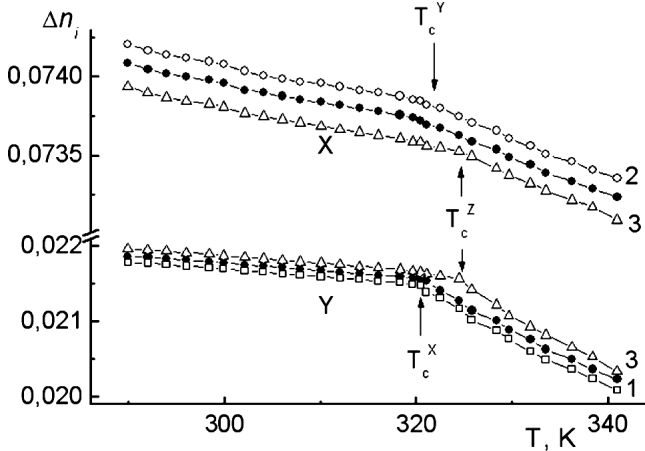

Рис. 2. Температурна поведінка двоприменезаломлення кристалів ТГС з 5% домішкою L-валіну для різних напрямків одновісного тиску для $\lambda = 500$ нм: темні точки – механічно вільний кристал, 1 – σ_x ; 2 – σ_y ; 3 – $\sigma_z = 200$ бар відповідно

напрямок чистого і домішкового кристалів може бути використана для дослідження розподілу домішки оптичним методом.

На рис. 2 наведено температурні зміни головних значень Δn_i кристалів LVTGS для навантажених зразків. Загальні особливості такі: зміни Δn_i пропорційні температурі, при переході через точку Кюрі змінюється величина похідної $\partial \Delta n_i / \partial T$; одновісні тиски, змінюючи абсолютну величину Δn_i , принципово не змінюють температурного ходу Δn_i ; під впливом тиску зміщується точка ФП. При зниженні температури Δn_i зменшується у всіх трьох кристалофізичних напрямках. Встановлено, що зміни Δn_i у парафазі в усіх напрямках домішкового кристала ТГС лінійні: $d\Delta n_y/dT = 6,54 \cdot 10^{-5}$, $d\Delta n_z/dT = 12,44 \cdot 10^{-5}$, $d\Delta n_x/dT = 2,41 \cdot 10^{-5} \text{ K}^{-1}$. У сегнетофазі виявлено незначну нелінійність змін Δn_i . У точці Кюрі для Z- і Y- напрямків виявлено чіткі зміни $\Delta n_i(T)$, тоді як для X-напрямку ці зміни незначні. У сегнетофазі Δn_i домішкового кристала дуже слабо змінюється з температурою: $d\Delta n_y/dT = 0,85 \cdot 10^{-5}$, $d\Delta n_z/dT = 1,86 \cdot 10^{-5}$, $d\Delta n_x/dT = 1,85 \cdot 10^{-5} \text{ K}^{-1}$.

Встановлено, що до тисків $\sigma_i \sim 200$ бар величина Δn_i зростає лінійно. Тиски σ_x і σ_y приводять до різних за величиною та знаком змін Δn_z : $\delta \Delta n_z = 8,1 \cdot 10^{-5}$ ($\sigma_x = 200$ бар) та $-7,2 \cdot 10^{-5}$ ($\sigma_y = 200$ бар) (рис. 3). Аналогічні залежності виявлено для Δn_x і Δn_y : $\delta \Delta n_y = -6,2 \cdot 10^{-5}$ і $9,8 \cdot 10^{-5}$ для σ_x і $\sigma_z = 200$ бар, $\delta \Delta n_x = 10,1 \cdot 10^{-5}$ і $-12,3 \cdot 10^{-5}$ для σ_y і $\sigma_z = 200$ бар. В цілому завжди один із тисків, нормальних до напрямку спостереження, дає збіль-

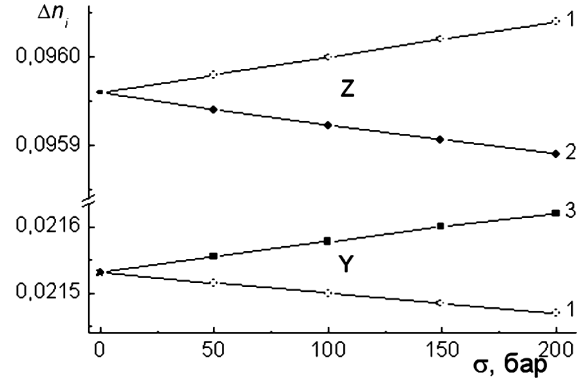

Рис. 3. Барична залежність двоприменезаломлення кристала ТГС з 5%-ною домішкою L-валіну при кімнатній температурі для $\lambda = 500$ нм: 1 – σ_x ; 2 – σ_y ; 3 – σ_z

шення, а другий – зменшення, крім того, ці прирости різні за модулем, і для кристала LVTGS $\delta \Delta n_x > \delta \Delta n_y \geq \delta \Delta n_z$.

З рис. 2 також видно, що при дії тисків σ_x і σ_y точка ФП зміщується в бік низьких температур: $T_c^x = 320,5 \text{ K}$ і $T_c^y = 320,2 \text{ K}$, тоді як тиск σ_z зміщує останню в бік більш високих температур $T_c^z = 325,2 \text{ K}$ ($T_c^0 = 321,8 \text{ K}$). При тому температурні коефіцієнти зміщення ФП становлять $\partial T_c / \partial \sigma_x = -0,0064$, $\partial T_c / \partial \sigma_y = -0,008$ і $\partial T_c / \partial \sigma_z = +0,0171 \text{ K/бар}$. “Сумарний” (гідростатичний) коефіцієнт зміщення точки ФП під впливом одновісних тисків становить:

$$\partial T_c / \partial p = \sum_{i=1}^3 \partial T_c / \partial \sigma_i = +0,0027 \text{ K/бар.}$$

З одного боку, ці результати добре корелюють з відповідними результатами для чистого кристала ТГС [7], де було знайдено такі значення: $\partial T_c / \partial \sigma_x = -7$, $\partial T_c / \partial \sigma_y = -8,5$ і $\partial T_c / \partial \sigma_z = 20 \text{ K/кбар}$. Отримані нами коефіцієнти є дещо меншими, що підтверджує зростання жорсткості кристалів ТГС при внесенні домішок.

З іншого боку, аналогічні результати отримано для кристалів LiKSO_4 , RbNH_4SO_4 , $(\text{NH}_4)_2\text{BeF}_4$, а також сегнетової солі та KDP [8–11], де залежно від напрямку тиску виявлено зміщення T_c у бік високих чи низьких температур, і при тому “сумарний” коефіцієнт зміщення T_c був від’ємним. Ці зміщення точок ФП були пояснені впливом температури і тиску на зміщення елементів структури, характерні для даного ФП.

На рис. 3 наведено баричні залежності двоприменезаломлення кристалів ТГС з 5%-ною домішкою L-

валіну за кімнатної температури й $\lambda = 500$ нм. З рисунка видно, що до тисків $\sigma_i \sim 200$ бар величина Δn_i зростає лінійно. Тиски σ_x і σ_y приводять до різних за величиною та знаком змін Δn_z : $\delta\Delta n_z = 8,1 \cdot 10^{-5}$ ($\sigma_x = 200$ бар) та $-7,2 \cdot 10^{-5}$ ($\sigma_x = 200$ бар).

Таким чином, досліджено температурні й баричні залежності Δn_i кристалів тригліцинсульфату (ТГС) з домішкою *L*-валіну. Встановлено, що внесення домішки *L*-валіну приводить до послаблення температурної залежності Δn_i , що зумовлено зростанням жорсткості домішкових кристалів та зменшенням спонтанної поляризації. Встановлено, що Δn_i достатньо чутливе до дії одновісних тисків. При цьому завжди один із тисків, нормальних до напрямку спостереження, дає збільшення, а другий – зменшення Δn_i , і ці прирости є різні за модулем. Визначено температурні коефіцієнти зміщення точки ФП $\partial T_c / \partial \sigma_m$, які є дещо меншими, ніж у чистих кристалах ТГС.

1. Н.А. Романюк, С.С. Дикий, А.М. Костецкий, В.М. Габа, Физ. Электроника **26**, 76 (1983).
2. Н.А. Романюк, А.М. Костецкий, И.Ф. Виблый, УФЖ **21**, 207 (1976).
3. J. Stankowska, S. Mielcarek, A. Czarnecka, and M. Musial, Ferroelectrics **158**, 169 (1994).
4. J. Stankowska, A. Czarnecka, S. Mielcarek, Ferroelectrics **172**, 221 (1995).
5. J. Stankowska, A. Czarnecka, and G. Kwitkowska, Ferroelectrics **1108**, 325 (1990).
6. V.Yo. Stadnyk, M.O. Romanyuk, M.R. Tuzyak, and V.Yu. Kurluak, Ukr. J. Phys. **54**, 587 (2009).
7. Н.А. Романюк, Б.Г. Мьцьк, В.М. Варикаш, ФТТ **25**, 1670 (1983).
8. M.O. Romanyuk, V.Yo. Stadnyk, Condensed Matter Physics **2**, 711 (1999).
9. В.И. Стадник, Н.А. Романюк, Р.Г. Червоний, Опт. и спектр. **84**, 317 (1998).

10. В.І. Стадник, УФЖ **43**, 213 (1998).

11. M.O. Romanyuk and V.Yo. Stadnyk, Ukr. J. Phys. **51**, 979 (2006).

Одержано 07.10.09

ВЛИЯНИЕ ОДНООСНОГО ДАВЛЕНИЯ
НА ДВУПРЕЛОМЛЕНИЕ КРИСТАЛЛОВ
ТГС С ПРИМЕСЬЮ *L*-ВАЛИНА

В.И. Стадник, Ю.И. Кирьк, И.М. Матвишшин

Резюме

Исследованы температурные и барические зависимости дву- преломления Δn_i кристаллов триглицинсульфата (ТГС) с примесью *L*-валина. Установлено, что внесение примеси *L*-валина ведет к ослаблению температурной зависимости Δn_i кристаллов ТГС. Установлено, что Δn_i достаточно чувствительно к действию одноосных давлений. Определены барические коэффициенты смещения точки фазового перехода $\partial T_c / \partial \sigma_m$.

EFFECT OF UNIAXIAL PRESSURE ON BIREFRINGENCE
OF TRIGLYCINE SULFATE CRYSTALS
WITH *L*-VALINE ADMIXTURE

V.Yo. Stadnyk, Yu.I. Kiryk, I.M. Matviishyn

Lviv Ivan Franko National University
(8, Kyrylo and Mefodij Str., Lviv 79005, Ukraine)

Summary

The temperature and baric dependences of the birefringence Δn_i of triglycine sulphate (TGS) crystals with *L*-valine admixture are investigated. It is established that the introduction of the *L*-valine admixture results in the weakening of the temperature dependence of the birefringence of TGS crystals. It is shown that Δn_i is rather sensitive to the action of uniaxial pressures. The baric shift coefficients of the point of phase transition $\partial T_c / \partial \sigma_m$ are determined.